

نتایج یک پیمایش:

اندیشه سیاسی امام خمینی رحمته الله علیه در محک شناخت طلاب جوان

علی اکبری معلم*

نگارنده در مقاله «میزان آشنایی طلاب حوزه علمیه قم با اندیشه سیاسی امام خمینی رحمته الله علیه» با طرح این سؤال که «میزان آشنایی طلاب حوزه علمیه قم با اندیشه سیاسی امام خمینی رحمته الله علیه چقدر است؟» درصدد است میزان آشنایی طلاب حوزه علمیه قم با اندیشه سیاسی امام در ابعاد فلسفه سیاسی، اخلاق سیاسی و فقه سیاسی را واکاود. نویسنده، مقاله را با تعریف مفاهیم و واژگان کلیدی این پژوهش آغاز نموده است:

الف) مفاهیم بنیادین

۱. اندیشه سیاسی: اندیشه سیاسی به معنای مجموعه‌ای از آرا و عقایدی است که به شیوه عقلانی و مستدل در باره چگونگی سازمان دادن به زندگی سیاسی مطرح می‌شود.
۲. فلسفه سیاسی: منظور از فلسفه سیاسی در این پژوهش، مباحث و مسائل ثابت مربوط به حوزه سیاست و زندگی اجتماعی است؛ مسائلی که در صدد پاسخ‌گویی به پرسش‌های

که طلاب حوزه علمیه قم به صورت میانگین، با «اندیشه سیاسی امام خمینی» در ابعاد فلسفه سیاسی، اخلاق سیاسی و فقه سیاسی به میزان ۸۱ درصد آشنایی دارند.

در مورد پیمایش انجام شده در مقاله یادشده، لازم است به نکات و نتایج زیر دقت داشته باشیم:

۱. ۷۲ درصد از مشارکت کنندگان در پیمایش، مرد و ۲۸ درصد زن بوده‌اند؛
۲. ۸۰ درصد پاسخ‌دهندگان، از طلاب سطح دو و ۲۰ درصد از طلاب سطح سه می‌باشند؛

۳. میانگین میزان آشنایی طلاب خواهر با اندیشه سیاسی امام در ابعاد مختلف ۸۲/۶۶ و طلاب برادر ۸۰/۸۳ درصد بوده است؛ علت درصد بالای آشنایی آنان با فلسفه سیاسی امام، احتمالاً ملموس بودن این بخش از اندیشه سیاسی برای طلاب نسل سوم انقلاب اسلامی به دلیل اجرایی شدن آن در جمهوری اسلامی ایران، تبلیغات گسترده رسانه‌ها، انجام موفق جامعه‌پذیری سیاسی توسط عوامل متعدد جامعه‌پذیری در دوران پس از استقرار جمهوری اسلامی و نیز مطالعه و تحقیق نسل جدید در حال تحصیل و ارتقای سطح آگاهی‌های سیاسی آنان است

۴. هم‌چنین میانگین میزان آشنایی طلاب در حال تحصیل در مدارس علمیه تحت برنامه و پوشش مدیریت حوزه علمیه، ۸۱/۰۶ و طلاب در حال تحصیل در حوزه به صورت آزاد، ۸۰ درصد است؛

ابدی سیاسی در حوزه امامت و ولایت و نیازهای ثابت انسان بوده و در پرتو تحولات زندگی اجتماعی دست‌خوش تغییر و تحول نمی‌شود.

۳. فقه سیاسی: فقه سیاسی آن بخشی از فقه و عمل مکلفان است که به اداره سیاسی کشور، مسائل اجتماعی، حکومت و به اداره زندگی مردم در حوزه داخلی و خارجی مربوط می‌شود.

۴. اخلاق سیاسی: منظور از اخلاق سیاسی، مجموعه‌ای از ارزش‌ها، قواعد و معیارهای سیاسی مبتنی بر مکتب اسلام است که رعایت آن‌ها برای رسیدن به کمال ضروری است.

۵. طلاب حوزه علمیه قم: منظور از طلاب، مجموعه‌ای از افرادی است که برای تحصیل علوم دینی و حوزوی در مراکز و مدارس حوزوی تحت پوشش مرکز مدیریت حوزه علمیه قم و یا به صورت آزاد مشغول به تحصیل سطوح مختلف دروس حوزوی در شهر قم هستند.

نگارنده برای نیل به نتایج ذکر شده در مقاله، اقدام به طراحی پرسش‌نامه نموده و در واقع به روش پیمایشی، سعی کرده است تا میزان آشنایی طلاب با این مقوله را مورد سنجش قرار دهد. جمعیت آماری‌ای که نویسنده در آن‌ها برای پیمایش بهره برده، شامل جوانان مرد و زن بین سنین ۲۰ تا ۳۰ ساله از میان طلاب حوزه علمیه قم در دو مقطع تحصیلی سطح دو و سطح سه است و نرم افزار spss، جهت تجزیه و تحلیل این پیمایش، مورد استفاده قرار گرفته و نویسنده با عنایت به این پیمایش نتیجه گرفته است

۵. با عنایت به یافته‌های تحقیق میزان تأثیر متغیرهای جنس (مرد و زن) و مقطع تحصیلی (سطح دو و سطح سه) در میزان آشنایی آنان با اندیشه سیاسی امام قابل توجه نمی‌باشد؛

۶. نکات و نتایج یادشده، حاکی از این است که متغیرهای جنس، سن، وضع تأهل، محل سکونت (شهری/روستایی) و مقطع تحصیلی پاسخ‌گویان در میزان آشنایی آنان با اندیشه سیاسی امام تأثیر چندانی نداشته، گرچه متغیر محل تحصیل پاسخ‌دهندگان، در میزان آشنایی آنان تأثیرگذار بوده است.

۷. بالاترین میزان آشنایی طلاب با اندیشه سیاسی امام با ۳۱/۳۸ درصد مربوط به فلسفه سیاسی و کمترین میزان آشنایی با ۵۵/۲۹ درصد مربوط به مفاهیم بنیادی اندیشه سیاسی حضرت امام علیه السلام (مثل مفهوم آزادی، استقلال، دموکراسی، مردمسالاری دینی، عدالت، مشروعیت و سیاست) با تفاضل ۱۴/۷۵ درصد است. که قابل توجه است. احتمالاً دلیل آشنایی بیشتر طلاب با فلسفه سیاسی امام آن است که گویه‌های مزبور از مبانی اسلام و از اصول و محکّمات اندیشه سیاسی امام است؛ به علاوه همه عوامل جامعه‌پذیری سیاسی در جمهوری اسلامی ایران در انتقال اصول و محکّمات اندیشه سیاسی امام به نسل جدید به طور هماهنگ و مستمر عمل کرده‌اند؛

ب) مبانی بنیادین

نگارنده در ادامه، به متغیر اصلی تحقیق می‌پردازد و اشاره می‌کند که این متغیر، عبارت است از «اندیشه سیاسی امام در ابعاد مختلف» و آن را به ابعادی نظیر «مبانی هستی‌شناسی»، «مبانی معرفت‌شناسی»، «مفاهیم بنیادی»، «فلسفه سیاسی»، «فقه سیاسی» و «اخلاق سیاسی» تقسیم می‌نماید و تعاریفی را به شرح ذیل از این مفاهیم ارائه می‌نماید:

۱. مبانی هستی‌شناسی: از نظر امام خمینی، هستی دارای مبدا و معاد بوده و هدف‌دار است و خداوند بزرگ آفریننده و مالک جهان هستی و همه عوالم وجود و انسان است؛ در واقع، اصل توحید، محور هستی‌شناسی امام را تشکیل می‌دهد و ریشه و اصل همه اعتقادات ایشان در تمام ابعاد معرفت و اندیشه اوست.

۲. مبانی معرفت‌شناسی: از دیدگاه امام خمینی، وحی، فطرت، قلب، عقل و حس از منابع شناخت می‌باشد و از نظر ایشان بین ابزار شناخت و منابع شناخت، رابطه وجود دارد؛ یعنی هر منبع شناختی به ابزار خاص خود نیاز دارد؛ مثل ابزار اجتهاد برای منبع وحی، که در فهم و شناخت درست و کامل مؤثر است. به نظر امام خمینی فهم اسلام را از یک طریق مثلاً از راه فلسفه، فقه و یا اصول، کافی ندانسته و آن را به نوعی انحراف و نقص تلقی می‌کرد؛ از نظر وی، اسلام واقعی اسلامی است که از شناخت ناشی از همه منابع حاصل می‌شود.

قوانین و احکام اسلام است.

۶. اخلاق سیاسی: از نظر امام، فرد و اجتماع دارای اصالت هستند و بین آن دو ارتباط منطقی وجود دارد. امام داشتن جامعه و سیاست سالم را منوط به تهذیب نفس، تربیت انسان و پرهیز از پلیدی‌ها و رذایل اخلاقی می‌داند

نگارنده مقاله، متغیرهای زمینه‌ای (متغیرهای وابسته) را نیز به «جنس (زن/مرد)، سن»، «وضع تأهل (مجرد/متأهل)»، «محل سکونت (شهر/روستا)»، «نام محل و مدرسه علمیه محل تحصیل»، «مقطع تحصیلی (سطح دو/سطح سه)»، «سال ورود به حوزه»، «نوع شغل و سطح تحصیلات والدین» پاسخ‌گویان تعریف می‌نماید.

پ) نتایج نتایج به‌دست آمده از میزان آشنایی طلاب حوزه علمیه قم با ابعاد مختلف اندیشه سیاسی امام خمینی علیه السلام را در جدول زیر می‌توان مشاهده نمود:

متغیرها	میزان آشنایی
هستی‌شناسی	۸۲٫۳۸
معرفت‌شناسی	۷۸٫۲۸
فلسفه سیاسی	۹۱٫۹۸
مفاهیم بنیادی	۷۷٫۲۳
فقه سیاسی	۷۷٫۶۱
اخلاق سیاسی	۸۱٫۹۳
میانگین	۸۱٫۵۷

هم‌چنین می‌توان میانگین آشنایی طلاب حوزه علمیه قم با ابعاد اندیشه سیاسی امام

۳. فلسفه سیاسی: امام خمینی با دلایل عقلی، ضرورت تشکیل حکومت و حکومت اسلامی را در عصر غیبت تبیین کرده‌اند. از نظر امام، بر ولی فقیه جامع شرایط در عصر غیبت واجب است به‌عنوان نایب امام زمان (عج)، برای تحقق هدف‌های حکومت اسلامی، دست به تشکیل حکومت اسلامی بزند و جامعه را به سوی صلاح و رستگاری هدایت کند.

۴. مفاهیم بنیادی ناظر به فلسفه سیاسی: مفاهیم بنیادی «آزادی»، «استقلال»، «دموکراسی»، «مردم‌سالاری دینی»، «عدالت»، «مشروعیت» و «سیاست» از دیدگاه امام خمینی، از جمله مفاهیم بنیادی ناظر به فلسفه سیاسی می‌باشد که به جهت اهمیت‌شان - به‌دلیل اظهار نظر امام درباره آن‌ها - به‌صورت مجزا، در مقاله حاضر، مورد طرح قرار گرفته است.

۵. فقه سیاسی: از نظر امام، شکل حکومت در اسلام، بر اساس مقتضیات زمانی و مکانی توسط مردم تعیین می‌شود ولی محتوای آن،

خمینی علیه السلام به تفکیک سطح تحصیلی، جنس و نوع آموزش پاسخ‌گویان را در جدول زیر مشاهده کرد:

سطح ۲	سطح ۳	مرد	زن	مدارس علمیه تحت برنامه	تحصیل به صورت آزاد
۸۰/۵۷	۸۲/۵۷	۸۰/۴۸	۸۲/۶۶	۸۱/۹۳	۸۰/۶۵

ت) پیشنهادات

سیاسی امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری برای برنامه ریزی مسئولان و برای استمرار نظام جمهوری اسلامی مورد تاکید قرار می‌گیرد؛

۵. با توجه به ویژگی منظومه‌ای اندیشه سیاسی امام خمینی علیه السلام، در انتقال اندیشه سیاسی امام به نسل جدید طلاب حوزه علمیه، این ویژگی باید بیش از پیش مورد توجه قرار بگیرد.

۶. با عنایت به ضرورت کاربردی بودن اندیشه سیاسی امام، انتقال اصول، مفاهیم اصلی و محکّمات اندیشه ایشان در اولویت برنامه‌ها و اقدامات قرارگیرد.

نویسنده در آخر، با توجه به نتایج و یافته‌های تحقیق، موارد ذیل را پیشنهاد می‌کند:

۱. ضرورت استمرار انتقال اندیشه سیاسی امام به طلاب نسل جدید از جهات مختلف با ملاحظه نیازسنجی و سطح تحصیلی آنان اعم از قم و شهرستان‌ها و با استفاده از راه‌های مختلف آموزشی، تبلیغی، پژوهشی و هنری مورد تأکید قرار می‌گیرد؛ چرا که اندیشه سیاسی امام، اساس و درون مایه تأسیس نظام جمهوری اسلامی ایران است و از طرف دیگر، طلاب و روحانیون مهم‌ترین عامل حفظ، گسترش و انتقال اندیشه سیاسی امام به حساب می‌آیند.

۲. تدوین و اجرای برنامه کوتاه مدت و بلند مدت و به صورت کارگاهی در مدارس علمیه تحت برنامه و پوشش مدیریت حوزه علمیه در خصوص موضوع به ویژه برای طلاب نسل جدید با اولویت بیشتری صورت پذیرد.

۳. برنامه‌ریزی و تلاش برای کاهش فاصله بین میزان آشنایی طلاب با اندیشه سیاسی امام و میزان رضایت طلاب از تحقق اندیشه سیاسی امام در جمهوری اسلامی ایران ضروری است؛

۴. بررسی میزان آشنایی طلاب با اندیشه

پی‌نوشت:

* عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۱. این گویه‌ها، شامل ۲۹ گویه (گزاره) است. پاسخ مخاطبان به این گویه‌ها در قالب چهار گزینه "قطعاً متعلق به امام است"، "به احتمال کم متعلق به امام است"، "به احتمال زیاد متعلق به امام است" و "قطعاً متعلق به امام نیست" نمره‌گذاری شده و میزان آشنایی آنان با اندیشه امام به دست می‌آید. دوگویه مربوط به مبانی هستی‌شناسی، دوگویه مربوط به مبانی معرفت‌شناختی، هشت گویه مربوط به

بر اساس نظریه ولایت مطلقه فقیه، حکومت اسلامی از تمام اختیارات حکومتی معصومین (علیهم السلام) بر اساس مصلحت اسلام و مسلمین برخوردار است. ولایت مطلقه فقیه یعنی ولایت داشتن و اختیار فقیه در تمامی امور شخصی و اجتماعی مردم. قوای مسلح اعم از نظامی، انتظامی و بسیج، ضمن دفاع از اصل نظام، بایستی عضو حزب یا گروهی شوند.

فلسفه سیاسی، هفت گویه مربوط به مفاهیم بنیادی، پنج گویه مربوط به فقه سیاسی و بقیه گویه‌ها مربوط به اخلاق سیاسی است. به عنوان مثال گویه‌های فقه سیاسی شامل این پنج گویه (گزاره اند):
شکل حکومت در اسلام تابع مقتضیات زمانی و مکانی است که توسط ولی فقیه تعیین می‌شود.
انگیزه الهی و وحدت کلمه ملت، دو رکن اصلی پیروزی و بقای انقلاب اسلامی است.

